

בבא בתרא ק"ח-א

עניין: מו"מ המהרש"א בדברי המהר"ל בסוגיית לבאי הארץ נתחלקה הארץ

מהר"ל גור אריה שם (אות יח)

וקשה, דאם כן, מי שהיה יתום כשיצא ממצרים, ולא היה בן עשרים, לא לקח¹³⁸. והטעם הוא כי לא ניתנה הארץ אלא ליוצאי מצרים, ומהיכן יקח הוא, דאבותיו לא היו מיוצאי מצרים. וכן משמע מפירושו רשב"ם, דפירש (נ"ז סוף ק"ז). שלא היו הבנים הנוטלים חלק בארץ רק שלוחים להביא הירושה אל אבותם – למי שסובר דחזרה הנחלה לאבותיהם, ואם כן יתום שיצא ממצרים, דלא היו לו אבות, לא לקח כלום. וקשיא, אם כן, מאי פריך בגמרא (נ"ז ק"ט). למאן דאמר לבאי הארץ נחלק מאי צווחו בני יוסף¹³⁹, הלא הרבה יש להם לצוות, דלא לקחו אלא אותם שהיו להם אבות, ואותן בני עשרים שבאו לארץ – ולא היה להם אבות שיוכלו להוריש להם – לא נטלו, ואם כן שפיר צווחו. ויראה, דמקשה אליבא דרבי שמעון בן אלעזר (נ"ז סוף ק"ז), דסבירא ליה לבאי הארץ נחלקה, ולא מצאנו דסבר שחזר הנחלה לאבותיהם, ולדידיה פריך¹⁴⁰:

מהרש"א

להיות והיה דרשה דכספס הוא לפי כו' ודו"ק: בגמ' א"א ל"ד לבאי הארץ אמאי קא צווחו בו. בספר ג"א הקשה כיון דלמ"ד לבאי ארץ נמי חזרה נחלה אל אביהן א"כ יתום ש"א ממנרים ולא היה לו אבות לא לקח כלום וקשיא א"כ מאי פריך למ"ד כו' אמאי צווחו הלא הרבה יש להם לצוות דלא לקחו אלא אותם שיש להם אבות ואותן בני עשרים שבאו לארץ ולא היה להם אבות לא נטלו וא"כ שפיר צווחו כו' עכ"ל ע"ש ולא משמע כן מתוך שמעתי דודאי בן עשרים מצא ארץ שהיו לו אבות מיוצאי מצרים חזרה נחלתו אל אבותיו וכן כ' מצא ארץ שלא היו לו אבות מיוצאי מצרים נטל מיהא צרכו עמנו כדאמר לקמן ו' וכ"כ החוס' צה"ל לעיל ו' לפר"ט דנ"מ לענין טפלים כו' ע"ש ודו"ק. עוד כתב שם והאריך זו דאם נאמר א"כ היה לאח א' מהן צ"ל ולשני ב' דחזרה חלק נחלה ליוצאי מצרים ויחלקו האחים בשווה ויטול חלק א' זה אינו דכיון שלא היה לב"א בן שזכה בחלוקה במקומו אין האח מיוצאי מצרים זכה בשום חלק דבר כו' עכ"ל אלזל מתוך שמעתי מוכח דאינו כן כמ"ש החוס' צה"ל לעיל ו' דהא אבותיהן כו' ע"ש ומה שהקשה דא"כ למ"ד לבאי הארץ אמאי לא נטלו צוות כלפחד חלק אביהם הלא איכא למימר דנטלו חלק אביהם כלפחד דהיינו שהחזירו בני אחי כלפחד חלקן לאביהם ויהיה כלפחד חלק עם אחיו ואחר כך יורשים צווחו ממנו חלקו ואמאי לא מוקי מתני' נמי כמ"ד לבאי ארץ דנטלין חלק כלפחד שצ"ל לו ע"י חזרה מן אחיו ונטלין ג"כ ב' חלקים מנכסי חפר שצ"ל לו מבני אחיו של חפר ע"י חזרה עכ"ל ולא קושיא היא כלל דלא ה"ל למיתני חלק אביהם סתם אלא חלקו מנכסי אחיו כדקאמר לבסוף וחלקו עם אחיו מנכסי חפר ודו"ק:

מהר"ל גור אריה במדבר כו, נה (אות יט)

אבל הפירוש האמיתי, דודאי אין צריך כלל לחזור אצל אבי אביהם, רק לאחים עצמם, ואפילו הכי חולקים בשוה. ואין הטעם משום גזירת הכתוב¹⁶², דאין זה גזירה, רק הטעם כי ליוצאי מצרים ניתנה הארץ, כדכתיב (שמות ו, ט) "ונתתי אותה לכם מורשה", אבל חלוקת הארץ לא נתן להם, דהא הם לא זכו בה, וחלוקת הארץ נתנה לבאי הארץ. ולפיכך לא חלקו יוצאי מצרים ביניהם הארץ, רק הבנים שהם באי הארץ חלקו, כפי שהיו באי הארץ. ומכל מקום לא היה נשאר כך החלוקה, דאם כן לבאי הארץ ניתנה הארץ, והתורה אמרה "לשמות מטות אבותם", ולפיכך ליוצאי מצרים חזרה הארץ, רק בירור החלוקה היה על ידי הבנים¹⁶³, וחזרה הנחלה לאבותיהם יוצאי מצרים. ושני אחים יוצאי מצרים חלקו בשוה, כיון שלא היה ביוצאי מצרים חלוקה לכל אחד ואחד, אם כן היו שני האחים ביחד זוכים בחלק בניהם¹⁶⁴, ולא כל אחד ואחד בפני עצמו, שכיון שלא היה החלוקה ליוצאי מצרים, כאשר חזרה הנחלה לאבותיהם – לא חזרה לכל אחד ואחד מהם נחלתו, שאם כן היה ליוצאי מצרים חלוקה, ולא היה חלוקה כי אם דווקא לבאי הארץ¹⁶⁵.

והשתא יתורץ הכל¹⁷⁵. ואם היה לאחד מהם¹⁷⁶ בת ולשני בן, לא חזרה חלק נחלה ליוצאי מצרים, ויחלקו האחים בשווה, ויטול חלק אחד¹⁷⁷, דזה אינו, שכיון שלא היה לכל אחד בן שזכה בחלוקה במקומו, אין האח מיוצאי מצרים זוכה בשום דבר, ואין לו חלק בארץ כלל. שצריך שיהיה בנו עומד במקומו זוכה בחלוקה, ואחר כך¹⁷⁸ מחזיר אל אביו, וזה¹⁷⁹ לא היה לו חלוקה¹⁸⁰. כך פירוש ההלכה, והיא באמת הלכה חמורה היא וקשה, ופירשנו אותה בוכות הרחמים¹⁸⁰. הדברים הם ברורים, ולית בהו ספיקא וקושיא:

ותימה, אם מגזירת הכתוב, אף על גב שלזה בן אחד ולזה עשרה בנים, כשחזרין אצל אביהן – דהם אחים – חולקים בשוה, אם כן אפילו אם לא היה לאחד שום בן, רק בת, כשחזרין אצל האח האחד¹⁴⁸ יחלקו בשוה, דמאי שנא אם חזר לו חלק אחד ולשני חזרין לו עשרה חלקים – חולקים בשוה, אם כן אפילו אם לא יחזרו לו דבר – יחלקו בשוה. ואם כן למה קאמר התם (נ"ז ק"ט). למאן דאמר לבאי הארץ נחלקה לא לקחו בנות כלפחד חלק אביהם כלפחד¹⁴⁹, רק חלק מנכסי חפר על ידי חזרה¹⁵⁰, ולמה לא יטלו חלק מנכסי כלפחד גם כן, דכשחזרין הבנים – בני אחי כלפחד – אל אביהם, יהיה יורש כלפחד גם כן, ומוריש לבנותיו, ולמה קאמר הא דתנן (נ"ז ק"ט): 'בנות כלפחד נטלו שלשה חלקים בארץ'¹⁵¹ דלא כמאן דאמר לבאי הארץ נחלק¹⁵², דאפילו למאן דאמר לבאי הארץ נחלק – יהיו נוטלים בנות כלפחד שלשה חלקים. כגון, שהיו בני אחים לצלפחד ובני אחים לחפר, והשתא בני אחים של חפר היו מחזירין אל אביהם, אחיו של חפר, וירש חפר עמו, וחזר כלפחד לירש הימנו, ובני אחים של כלפחד החזירו הירושה לאביהם, וחזר כלפחד וירש עמו¹⁵³. אלא אם יאמר הרשב"א¹⁴² דלעולם מחזירין לחפר ולא אחי כלפחד, דכיון דחפר הוא אביהם, מחזירין לחפר ולא אחי כלפחד¹⁵⁴. וזה תימה לסברת הרשב"א, דכיון שהוא מפרש "לשמות מטות אבותיהם" לחזור אל האחים¹⁵⁵, וכשחזרו אל האחים חולקים בשוה, למה נצטרך עוד לחזור אל חפר, דהוא אביהם. בודאי בשלמא לפירוש רש"י, דאין מחזירין אל אביהן, רק אל אבי אביהן, נוכל לומר כך. אבל לפירוש הרשב"א, שגזירת הכתוב הוא דחזרו לאביהן בלבד, ויליף ליה מן "לשמות מטות אבותיהם", אין לנו בשום אופן לומר להחזיר הנחלה אל אבי אביהם.